

Ljubljana, 2.5.2022

PRELOMNE VOLITVE PO STAREM MODELU

Ivan Svetlik

Povolilno navdušenje se počasi umirja. Mogoče je pritrditi analitikom, da so bile državnozborske volitve 2022 v marsičem prelomne: volilna udeležba se je dvignila na primerjalno spodobno raven, še nikoli doslej relativni zmagovalec ni dobil 41 mandatov, še nikoli se v Državni zbor ni uvrstilo le pet strank, še nikoli v Državnem zboru ni bilo 36 žensk in opazen je prihod mlajših generacij.

Trije zmagovalci volitev

Volitve 2022 so dale tri zmagovalce. Prvi zmagovalec je država Slovenija. Rezultat volitev zagotavlja vrnitev svobode in demokratičnega vladanja ter vračanje Slovenije v družbo jedrnih držav Evrope. K temu so izdatno prispevale tudi opozicijske stranke KUL in civilno družbene organizacije (CDO).

Drugi zmagovalec so volivci. Po letu 2000 je prvič volilna udeležba presegla 70% in se je od zadnjih volitev dvignila skoraj za petino. K temu je več kot po svojih prejšnjih vladanjih prispeval Janša, saj se doslej še nikoli ni tako brutalno lotil demontaže demokratičnih institucij in ni s tolikšno aroganco nastopal proti ljudstvu. Izjemen delež so k mobilizaciji volivcev dale CDO, zlasti tiste povezane v Glas ljudstva ter Inštitut osmi marec. Izkazali so se nekateri medijsko prepoznavni posamezniki, ki so s svojimi nastopi spodbujali volivce preko javnih in družabnih medijev. Ne nazadnje so na volišča pozivale tudi politične stranke. Med njimi kaže izpostaviti zlasti tiste, ki se zavedajo, da se procesi demokratičnega odločanja začenjajo med ljudmi organizirane civilne družbe.

Volivci pa so zmagovalci tudi zato, ker se niso dali podkupiti s predvolilnimi 'darilci', ki jih je sedanja vlada na veliko trosila mednje. Prevladalo je prepričanje, da so bila darila kupljena z njihovim in sposojenim denarjem, ki ga bodo morali sami zaslužiti in vračati. Očitno je, da koruptivno vedenje ni brezupno zakoreninjeno v vedenjskih vzorcih in normah prebivalstva. To je spodbudno za prihodnjo oblast, ki se bo morala spoprijeti tako s politično kot z drugimi oblikami korupcije.

Tretji nesporni zmagovalec volitev je Gibanje svoboda (GS). Samo pet mandatov mu je zmanjkalo do absolutne večine. Njegov glavni adut je svež, inovativen pristop k politiki. Ni si nadelo imena 'stranka' in se je tako izognilo negativni konotaciji, ki ga ima ta oznaka med ljudmi. Gibanje pomeni odprtost, dinamičnost in bližino civilni družbi. Predsednik Golob se je po zmagi posebej zahvalil prav CDO. Svoboda v imenu stranke predstavlja eno temeljnih vrednot, katere pomen so ljudje začutili v njenem omejevanju v preteklih dveh letih. Svoboda govori sama zase in si jo stranka ne prisvaja v smislu 'svobodnjaki', tako kot to delajo različni 'demokrati'. Tudi pri naslavljanju posameznih družbenih vprašanj GS zna stopiti izven

ustaljenih okvirov. To še posebej velja za predsednika Goloba, ki ima suveren in prijazen nastop. Je novi obraz politike, predstavnik srednje generacije, ki simbolizira prevzem oblasti od 'večnih' predstavnikov ljudstva, ki so se jih ljudje že naveličali. Med ljudmi je mnogokje prepoznan kot žrtev glavnega političnega nasprotnika Janše.

Zla usoda politične sredine

Prelomne volitve 2022 so se odvile po starem vzorcu, ki se je kar zadeva razmerje med političnimi strankami in strukturo političnega prostora, v izostreni obliki ponovil že četrtrič zapored. Priložena slika kaže, da je politični prostor v Sloveniji razdeljen med dve uveljavljeni stranki, močnejšo Slovensko demokratsko stranko (SDS) (na sliki spodaj modro) in Socialnimi demokrati (na sliki zgoraj rjavo). Prvo je na politični desnici v letu 2011 dopolnila Nova Slovenija (NSi), drugo pa na levi strani političnega spektra v letu 2014 Levica. Oba para strank hkrati med seboj tekmujeta in se dopolnjujeta. Med njima je krmarila Demokratična stranka upokoencev (DESUS), za katero se zdi, da se ji je rok trajanja vsaj začasno iztekel.

Vmes med levim (SD) in desnim (SDS) polom, ki sta si zadnjič kot protagonist za zmago na volitvah stala nasproti leta 2008, je nastal velik prostor, ki ga je dotlej v glavnem zasedala Liberalna demokracija Slovenije in njeni nasledniki. Od volitev 2011 dalje pa ga polnijo 'stranke novih obrazov'. Leta 2011 je bila to Pozitivna Slovenija z Zoranom Jankovičem, za katere naslednico lahko štejemo Stranko Alenke Bratušek, leta 2014 je bila Stranka Mira Cerarja in leta 2018 Lista Marjana Šarca. Toda kakor so se te stranke meteorsko in zmagovito pojavile, tako so tudi hitro ugasnile. Lahko bi rekli, da imamo opravka z eksplozijo pričakovanj volivcev, ki so stranke ponesla na oblast in nato z implozijo teh strank, ki se sesuvajo same vase zaradi razočaranja volivcev nad njimi. Na volitvah 2022 se nobena od njih ni uvrstila v Državni zbor. Na njihovo mesto pa je na njim svojstven način in s še večjim pokom stopila nova stranka Gibanje svoboda z Robertom Golobom.

Analitiki zmago GS in izpad sredinskih strank iz Državnega zbora pojasnjujejo s preračunljivostjo oziroma nezvestobo volivcev, ki so se za vsako ceno želeli rešiti Janševe oblasti. Ob spoznanju, da imajo posamične stranke KUL za relativno zmago malo možnosti in da se ne želijo med sabo tesneje povezati, so svoje glasove dali GS in ga popeljali k zmagi. V tem je veliko resnice, ne pa vsa. Zdi se, da so za že četrto ponovitvijo volilnega vzorca globlji strukturni razlogi, da se je vzpostavila posebna zakonitost vedenja tako političnih strank kot volilnega telesa, ki bi še posebej morala zanimati zmagovalko letošnjih volitev GS. Izkušnje njenih predhodnic namreč kažejo, da je na oblast veliko lažje priti, kot pa jo obdržati.

Dejavnikov, ki pojasnjujejo dogajanje na politični sredini je več. Prvi so morda kar sredinski volivci. Ti svobodo svojega političnega vedenja jemljejo zares. Zato se neradi vežejo na posamezne stranke in se pragmatično odločajo med njimi tako, da pobeg k drugim strankam, tudi levim ali desnim, ni nič nenavadnega. Hkrati so njihova pričakovanja tako visoka, da jih tudi 'novi obrazi' ne morejo uresničiti v zadovoljivi meri. Zato je te volivce težko zadržati kot stalne podpornike določene stranke.

Novi obrazi vstopajo na oder visoke politike brez velikih bremen preteklosti. Zato dvigajo raven pričakovanj volivcev. Hkrati pa imajo razmeroma malo izkušenj. Praviloma okrog sebe naberejo sebi podobne politično neizkušene ljudi. Preden se dodobra priučijo za opravljanje vlog poslancev, ministrov, državnih sekretarjev in podobnih, že izgubijo dobršen del podpore volivcev. Prvi nepriljubljeni ukrepi vlade in državnega zbora, ki so praviloma na vrsti na začetku mandata, ta proces še pospešijo. Sledijo kritike javnosti neposredno ali preko medijev, ki zmanjšujejo zagnanost in motivacijo novo izvoljenih in imenovanih predstavnikov ljudstva. To pa se slej ko prej kaže v naraščajočem razočaranju volivcev.

Najpomembnejši dejavnik neuspeha novih strank je najbrž njihova neustrezna ali premajhna institucionalizacija. Za dolgoročen uspeh neke stranke ni dovolj le zavzeto, strokovno in politično premišljeno delo njenih poslancev v Državnem zboru, ministrov in sekretarjev v vladi. Ni dovolj le dopolnjevanje strankinega programa ter dobra kampanja pred naslednjimi volitvami. Stranka lahko računa na dolgoročno podporo volivcev, če razveja mrežo svojih predstavnikov po celotnem državnem teritoriju. Take mreže pa ne morejo vzdrževati le poslanci, ki seveda morajo biti v stiku z volivci v krajih, kjer so bili izvoljeni. Z volivci in drugimi krajanji morajo vzdrževati stalen stik tudi drugi predstavniki stranke in sicer preko javnih in posebnih medijev ter z organizacijo dogodkov samostojno in v sodelovanju s krajevno prisotnimi CDO. Stranka mora poskrbeti za svojo vidnost v lokalnih okoljih, pri čemer ne naslavlja le ozkih političnih tem, temveč življenjska in razvojna vprašanja krajanov. Stalen pretok informacij iz lokalnih okolji je za stranko ključen za nabiranje idej, za ustrezno presojanje krajevne problematike in za odkrivanje novih perspektivnih sodelavcev. Enako je pomemben za preverjanje stališč stranke med ljudmi in za pojasnjevanje utemeljitev nepriljubljenih ukrepov, ki se jim nobena vlada ne more izogniti.

Zdi se, da stranke, ki so izpadle iz Državnega zbora, niso imele dovolj časa in energije, verjetno pa tudi ne vedenja za uspešno institucionalizacijo, za vraščanje v volilna okolja. Gibanje svoboda poudarja svojo odprtost ter sodelovanje z okoljem, zlasti s CDO. Da bi se izognilo poti navzdol, po kateri so šle njegove predhodnice, bo moralo pohiteti s svojo institucionalizacijo, z vzpostavitvijo mreže sodelavcev po celem teritoriju države in z opredelitvijo oblik pretoka informacij in delovanja med volivci. Pri tem mu bo lahko v pomoč vključevanje sposobnih in politično izkušenih ljudi iz usihajočih levosredinskih strank oziroma pripojitev celotnih strank.

Uspešna institucionalizacija novih strank najbrž pomeni tudi prekinitev obstoječega vzorca rojevanja in vzpona novih obrazov. Za črnoglede bi tako v našem političnem sistemu izgubili osrednji mehanizem obnavljanja politične elite in inoviranja političnega prostora. Po bolj optimističnem pogledu pa bi se obnavljanje političnih elit in politično inoviranje preneslo v same stranke. S tem bi prispevali k večji politični stabilnosti in vzpostavili možnost dolgoročnega razvojnega delovanja vsakokratne vlade, česar stranke za enkratno uporabo ne morejo doseči.

Okostenelost na levi in desni

Uveljavljenim strankam na levi in desni, kot so SD, Levica, SDS in NSi ne bi mogli v tolikšni meri očitati pomanjkanja institucionalizacije, kot strankam sredine. Se jih pa dogajanje na politični

sredini še kako tiče. Volilni rezultat 2022 je zanje enako ali še večje razočaranje kot za stranke, ki se niso uvrstile v Državni zbor. Pripravljale so se na zmago ali vsaj na vlogo pomembnih igralcev, pa jih je tako kot že nekajkrat zaporedoma na političnem odru krepko prehitel novinec. Edina glavna vloga, ki je ostala nezasedena, je opozicijska, sicer pa same stranske.

Pravo vprašanje za stranke leve in desne je, zakaj je med njimi toliko praznega prostora oziroma zakaj ga same niso zmožne osvojiti. Težko bi rekli, da ne naslavlajo pravih vprašanj, pa tudi njihova mreža na terenu vsaj do neke mere deluje. Zdi pa se, da trpijo za pomanjkanjem notranje demokratičnosti, da nihajo med frakcijskimi spori in avtoritarnostjo, zlasti pa so z leti postale preveč zaprte in okostenele. Ne pridobivajo dovolj kakovostnih novih kadrov in ne generirajo dovolj novih idej in novih pristopov k političnemu delovanju. Zato tudi ne spodbudijo zadostnega odziva med neopredeljenimi in novimi volivci in ne širijo kroga svojih podpornikov. Morda ima trenutno še najmanj težav te vrste NSi. Namesto da bi širile svoj politični prostor, delujejo vse bolj defenzivno. Postajajo zadovoljne s svojim položajem, ki ga sicer ob vsakih volitvah želijo nekoliko izboljšati, vendar brez temeljite spremembe v pristopu.

Stranke leve in desne se seveda zavedajo svojega nezavidljivega položaja. Ga pa ne izboljšajo, ker se najvplivnejši posamezniki oprijemajo bilke kratkoročnega političnega preživetja za ceno skromnejšega volilnega uspeha celotne stranke. Konkretno stari poslanci poskrbijo, da so v kandidacijskem postopku uvrščeni v volilni okraj, kjer je izvolitev poslanca dotične stranke največja. Mladi novi kandidati pa so že vnaprej postavljeni v izgubljen položaj.

Perspektiva političnega prostora

Če povzamemo, bi lahko rekli, da je sam mehanizem, ki je pripeljal do prelomnih volitev, ostal praktično nespremenjen. Prelomnost je le v izostritvi njegovih učinkov. Zato je velika verjetnost, da se bodo politični procesi iz prejšnjih let ponovili in da se struktura političnega prostora ne bo bistveno spremenila. Zaznamujeta ga na eni strani nestabilna politična sredina z vedno novimi zmagovalnimi strankami za enkratno uporabo, na drugi pa vse bolj okostenele in vase zaprte sicer uveljavljene stranke leve in desne, ki jih zmagovalne stranke sredine potiskajo na obrobje in jim preprečujejo politično zmago. Pri tem ostaja še najmanj prizadeta SDS. To vnaša v politični sistem nestabilnost in neperspektivnost, saj stranke ne morejo udejanjiti resnega razvojnega koncepta. Stranke sredine ne zaradi prekratkega obstoja, uveljavljene stranke leve in desne pa ne zaradi premajhne moči.

V politični sistem bi morali vgraditi mehanizme, ki bi novim strankam omogočali hitro in uspešno institucionalizacijo, že uveljavljene stranke pa spodbujali k notranji demokraciji in odpiranju za nove kadre, za nove ideje in pristope k političnemu delovanju in za sodelovanje s civilno družbo. Tak mehanizem vidimo v volilnem sistemu, ki bi ga morali spremeniti tako, da bi v kandidacijskih postopkih postavil v enak položaj kot stranke tudi skupine državljanov, da bi s prednostnim glasom omogočili volivcem izbiro konkretnih kandidatov in ne le strank, da bi omogočili neposredno izvolitev polovice poslancev v vsakem volilnem okraju po enega in da bi poslance zavezali k njihovem delovanju med volivci v krajih kjer so bili izvoljeni.

S spremembo volilnega sistema bi spodbudili stranke k trajni notranji prenovi, pri kateri bi imel prednost uspeh celotne stranke pred političnim preživetjem posameznega funkcionarja. Strankam bi olajšali proces kadrovskega prenavljanja, saj bi ga opravili kar volivci s prednostnim glasom. Hkrati bi bile stranke spodbujene k bolj zavzetemu delu v lokalnih okoljih in povezovanju z volivci. Bolj bi se zavzemale za uresničevanje interesov volivcev kot za interese svojih funkcionarjev.

Število osvojenih mandатов po strankah na volitvah v DZ v letih 2008, 2011, 2014, 2018 in 2022

